
ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 02.07.2024

Acceptance: 21.08.2024

Published: 27.09.2024

JEL codes: O12, O14, O13

Annals PAAAE • 2024 • Vol. XXVI • No. (3)

Open Access, License: CC BY 4.0

DOI: 10.5604/01.3001.0054.7039

JADWIGA DROŹDŹ¹

Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Polska

SYTUACJA EKONOMICZNO-FINANSOWA PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W POLSCE W LATACH 2019-2023

Słowa kluczowe: przemysł spożywczy, branże, sytuacja ekonomiczno-finansowa, wskaźniki rentowności, płynność finansowa

ABSTRAKT. Celem badań była ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej przemysłu spożywczego i głównych jego branż w Polsce w 2023 roku w porównaniu z 2019 rokiem. W analizie wykorzystano metodę syntetycznej oceny wyniku finansowego opracowaną przez Bednarskiego. Dokonano oceny porównawczej dynamiki wskaźników ilościowych i jakościowych określających zmiany wartości poszczególnych czynników produkcji oraz efektywności ich wykorzystania, zarówno dla całego przemysłu spożywczego, jak i głównych jego branż. Pogłębieniem badań była analiza przyczynowo-skutkowa wyniku finansowego, w której określono poziom wpływu poszczególnych czynników produkcji na wzrost przychodów i zysku. W badaniach wykorzystano publikowane i niepublikowane dane GUS. Z przeprowadzonej syntetycznej oceny wyniku finansowego przemysłu spożywczego wynika, że podmioty w badanym okresie stanęły przed wieloma wyzwaniami, m.in. związanymi z presją cenową, ale pomimo to ich sytuacja ekonomiczno-finansowa w 2023 roku była lepsza niż w 2019 roku. Pogłębione badania wykazały, że rozwój sektora następował głównie przez zwiększenie technicznego uzbrojenia pracy i poprawę efektywności ekonomicznej czynnika ludzkiego zaangażowanego w działalność gospodarczą. Taka sytuacja występowała w większości branż (w 13 z 18 badanych), a tylko w nielicznych nie osiągnięto poprawy wyniku finansowego netto. W kolejnych latach przedsiębiorstwa będą musiały zmierzyć się z wyzwaniami związanymi m.in. z wysokimi kosztami surowców i pracy, ale i z transformacją energetyczną, dlatego osiągnięcie odpowiednio dużych marż przetwórczych ma priorytetowe znaczenie dla przedsiębiorstw.

¹ Corresponding author: jadwiga.drozdz@ierigz.waw.pl

WSTĘP

Przemysł spożywczy odgrywa ważną rolę w dostarczaniu żywności bezpiecznej i odpowiadającej potrzebom zdrowotnym człowieka, zapewniając bezpieczeństwo żywnościowe kraju. Sektor ten jest głównym ogniwem łańcucha żywnościowego i jednocześnie największym odbiorcą surowców rolnych. Obecnie około 60% zasobów surowcowych przemysłu spożywczego pochodzi z rolnictwa krajowego [Szczepaniak i Szajner 2022], co oznacza, że stanowi on duży rynek zbytu dla producentów rolnych. Sektor spożywczy powiązany jest również bezpośrednio lub pośrednio z wieloma innymi sektorami gospodarki.

Przemysł spożywczy w Polsce jest ważnym działem gospodarki narodowej [Firlej 2008], o czym świadczy jego udział w wytwarzaniu PKB, produkcji globalnej i w zatrudnieniu. Wartość produkcji globalnej sektora spożywczego w 2022 roku stanowiła nieco ponad 6,5% produkcji krajowej, a jego udział w wytworzonym PKB (mierzonej wartością dodaną brutto) wyniósł 2,6%. W tym okresie w sektorze spożywczym zatrudnionych było około 420 tys. osób, co stanowiło 3,8% pracujących w gospodarce narodowej. Dane te wskazują, że udział sektora spożywczego w wytwarzaniu produkcji globalnej był o 3,3 punktu procentowego (p.p.) wyższy niż w zatrudnieniu. Natomiast analiza tego zjawiska w dłuższej perspektywie świadczy o tym, że powoli maleje wkład przemysłu spożywczego w rozwój gospodarki narodowej [Szczepaniak i in. 2022]. Najbardziej zmniejszył się udział przemysłu spożywczego w zatrudnieniu (o około 1 p.p. w 2022 roku w stosunku do 2005 roku), nieco mniej w wartości dodanej brutto (o 0,8 p.p.), a najmniej w produkcji globalnej (o 0,2 p.p.) [GUS 2007, 2023a]. W tym okresie przemysł spożywczy rozwijał się dynamicznie, w tempie zbliżonym do wzrostu PKB, ale całe przetwórstwo przemysłowe charakteryzowało się jeszcze wyższą dynamiką rozwoju. Skumulowany wskaźnik wzrostu wartości produkcji przemysłu spożywczego w cenach stałych wyniósł wtedy 117%, podczas gdy wartość produkcji przemysłu ogółem zwiększyła się aż o 151% (w 2022 roku w porównaniu do 2004 roku) [GUS 2007, 2023a].

Struktura podmiotowa przemysłu spożywczego w Polsce w ostatnich kilkunastu latach podlegała wielokierunkowym zmianom związanym z przystąpieniem do Unii Europejskiej oraz z procesami restrukturyzacji, prywatyzacji i globalizacji. W gospodarce centralnie planowanej przetwórstwo spożywcze zdominowane było przez przedsiębiorstwa państwowe, mające monopolistyczną pozycję w gospodarce narodowej, a obok nich funkcjonowało wiele drobnych i średnich podmiotów o charakterze spółdzielni [Firlej 2008]. Obecnie struktura podmiotowa przemysłu spożywczego jest bardziej zróżnicowana, zarówno pod względem wielkości firm, jak i ich formy prawnej. W 2022 roku funkcjonowało około 17 tys. firm, z tego prawie 5,1 tys. stanowiły firmy przemysłowe zatrudniające ponad 9 osób stałej załogi, a pozostałe 11,9 tys. to firmy mikro [GUS 2023b].

Przemiany strukturalne i rozwój przedsiębiorstw zależy nie tylko od zaangażowanych czynników produkcji (zasobów kapitałowych) i sprzedaży (poziomu kosztów, cen, siły ekonomicznej firm), ale również od czynników makroekonomicznych (dynamiki rozwoju gospodarki, zdolności dostosowania się do zmieniającego się systemu rynkowego). Powiązania i zależności pomiędzy wymienionymi determinantami oddziałują na wyniki ekonomiczno-finansowe każdego przedsiębiorstwa, a zatem i każdej branży oraz całego przemysłu spożywczego [Czerwińska-Kayzer 2022].

Ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej przemysłu spożywczego oraz jej międzybranżowe zróżnicowanie jest przedmiotem wielu badań, prowadzonych przy wykorzystaniu różnych wskaźników określających rentowność, płynność finansową, zadłużenie i sprawność funkcjonowania firm. Posługiwanie się wieloma wskaźnikami utrudnia jednoznaczną ocenę danej branży, ponieważ każdy wskaźnik dotyczy innego aspektu. Wysoki poziom jednego wskaźnika nie zawsze wskazuje na korzystną sytuację ekonomiczno-finansową, gdyż np. w innym obszarze dana branża ma niekorzystny wynik. Dlatego ze względu na wielowymiarowość tego zjawiska istnieje konieczność jednoczesnego uwzględnienia wielu aspektów. W tym badaniu podjęto taką próbę dokonania syntetycznej analizy wyniku finansowego przy wykorzystaniu metody opracowanej przez Lecha Bednarskiego [Bednarski 2007].

Celem badań była syntetyczna ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej przedsiębiorstw przemysłu spożywczego oraz jej międzybranżowego zróżnicowania, z zastosowaniem analizy porównawczej wskaźników ilościowych i jakościowych, a także identyfikacja czynników determinujących efektywność ekonomiczną, przy wykorzystaniu analizy przyczynowo-skutkowej, w poszczególnych branżach przetwórstwa spożywczego w okresie występowania zjawisk kryzysowych.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

W badaniu wykorzystano niepublikowane dane GUS dotyczące przedsiębiorstw zatrudniających ponad 9 osób stałej załogi, które złożyły sprawozdania finansowe F-01/I-01. Informacje te dotyczyły skumulowanych danych finansowych z 33 klas² według Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD) 2007, zgodnej z NACE 2. Badanie przeprowadzono zarówno dla całego przemysłu spożywczego, jak i w układzie branżowym, tj. na poziomie osiemnastu branż, z tego niektóre branże są sumą kilku klas PKD. Grupa badanych podmiotów gospodarczych w poszczególnych latach stanowiła około 40% spożywczych przedsiębiorstw przemysłowych, ale ich udział w przychodach i zatrudnieniu wyniósł odpowiednio około 94% i 82%. Wskazuje to na stosunkowo dużą

² Przemysł spożywczy obejmuje trzy działy, tj. produkcję: artykułów spożywczych (10), w skład której wchodzi 25 klas, napojów (11) – 7 klas oraz wyrobów tytoniowych – 1 klasa.

reprezentatywność badanej próby, co pozwala wyniki uogólnić na płaszczyznę całego przemysłu spożywczego. Analiza dotyczyła danych z 2023 roku, a jej punktem odniesienia był 2019 rok. Był to okres szczególny – nie tylko postępującej koncentracji i konsolidacji przedsiębiorstw spożywczych związanej z globalizacją światowej gospodarki, ale głównie – skutków występowania zjawisk nadzwyczajnych, takich jak pandemia COVID-19, okres ożywienia popandemicznego oraz wojna w Ukrainie.

W ocenie sytuacji ekonomiczno-finansowej przemysłu spożywczego w czasie wystąpienia wspomnianych zjawisk nadzwyczajnych i jej międzybranżowego zróżnicowania wykorzystano tzw. metodę Bednarskiego, która jest dwuetapowa i polega na dokonaniu oceny porównawczej, a następnie przyczynowo-skutkowej [Bednarski 2007]. Ocena porównawcza oparta jest na wzorcowych układach nierówności wskaźników, czyli modelach następstwa szeregowego. Polega ona na wyborze określonych wskaźników, ocenie ich odchyleń, a następnie porównaniu ich z układem wzorcowym w celu określenia czy rozwój badanej jednostki miał charakter ekstensywny, czy intensywny. W przypadku wskaźników ilościowych wzorcowy układ nierówności odpowiadający wymogom gospodarowania intensywnego przedstawia się następująco:

$$i_R < i_M < i_P < i_{Zn}$$

gdzie: i – indeks dynamiki, R – stan zatrudnienia, M – stan aktywów, P – przychody ze sprzedaży, Zn – zysk netto.

Istnieje również ujęcie jakościowe układu nierówności wskaźników ilościowych, które polega na zastąpieniu wskaźników dynamiki zatrudnienia, aktywów, sprzedaży i wyniku finansowego szeregiem wskaźników relatywnych, dających podstawę do jakościowej charakterystyki i oceny efektywności gospodarowania. Wskaźniki podane w powyżej przedstawionym układzie nierówności pozwalają na zbudowanie następujących wskaźników jakościowych:

$$\frac{M}{R} = MR \quad \text{– przeciętne zaangażowanie aktywów na jednego zatrudnionego,}$$

$$\frac{P}{M} = PM \quad \text{– produktywność majątku,}$$

$$\frac{P}{R} = PR \quad \text{– wydajność pracy na jednego zatrudnionego,}$$

$$\frac{Zn}{P} = ZnP \quad \text{– rentowność sprzedaży,}$$

$$\frac{Zn}{M} = ZnM \quad \text{– rentowność aktywów,}$$

$$\frac{Zn}{R} = ZnR \quad \text{– rentowność pracy na jednego zatrudnionego.}$$

Relacje te można ująć w podanym niżej wzorcowym układzie nierówności wskaźników jakościowych:

$$i_{MR} < i_{PM} < i_{PR} < i_{ZnP} < i_{ZnM} < i_{ZnR}$$

Z podanego układu wzorcowego wynika, że w warunkach gospodarki intensywnej produktywność majątku powinna zwiększać się szybciej niż wartość zasobów majątkowych zaangażowanych przeciętnie na jednego pracownika, co ma stwarzać warunki do efektywnego wzrostu przychodów ze sprzedaży. Właściwe wykorzystanie zasobów majątkowych i osobowych przyczynia się do wzrostu wydajności pracy i poprawy rentowności sprzedaży. Świadczy to o kształtowaniu się korzystnych dla przedsiębiorstwa relacji kosztowo-cenowych. Wyższa dynamika rentowności aktywów niż sprzedaży może mieć źródło w racjonalizacji zaangażowania aktywów trwałych i obrotowych, a wyższa dynamika rentowności pracy niż dynamika rentowności aktywów świadczy o wyższym stopniu efektywności finansowej czynnika ludzkiego zaangażowanego w działalności gospodarczej.

Kształtowanie się dynamiki omawianych wskaźników ilościowych i jakościowych zgodnie z układami wzorcowymi potwierdza intensywny rozwój branż, a jakiegokolwiek odstępstwa od takich wzorców świadczyć mogą o postępujących zakłóceniach w działalności gospodarczej, a w szczególności o przejawach gospodarowania ekstensywnego. Sytuacja taka wymaga dalszych badań. Zaprezentowane szeregi nierówności wskaźników nie mogą być traktowane bezkrytycznie jako wzorce uniwersalne, gdyż na przykład bezpośrednio po oddaniu znacznych inwestycji do eksploatacji może zmienić się nierówność badanych wskaźników.

Pogłębieniem analizy porównawczej jest analiza przyczynowo-skutkowa wyniku finansowego. Polega ona na zidentyfikowaniu czynników, które wpływają na poziom badanego wskaźnika, a następnie określenie stopnia ich oddziaływania. W pierwszym etapie oblicza się skalę przyrostu przychodów ze sprzedaży i wyniku finansowego, korzystając odpowiednio ze wzorów:

$$P = R \times MR \times PM$$

$$Z = R \times MR \times PM \times ZnP$$

Kolejnym krokiem było wyliczenie skali wpływu poszczególnych czynników produkcji na przyrost przychodów i wyniku finansowego, przy wykorzystaniu obliczeń odchyłeń cząstkowych (O_R , O_{MR} , O_{PM} i O_{ZnP}), wchodzących w skład odchylenia ogólnego (O) tych wielkości. Odchylenia cząstkowe obliczono przy zastosowaniu metody różnicowania, które dla przyrostu przychodów ze sprzedaży i wyniku finansowego przedstawiają się odpowiednio:

$$O_R = (R_1 - R_0) \times MR_0 \times PM_0$$

$$O_{MR} = R_1 \times (MR_1 - MR_0) \times PM_0$$

$$O_{PM} = R_1 \times MR_1 \times (PM_1 - PM_0)$$

$$O_R = (R_1 - R_0) \times MR_0 \times PM_0 \times ZnP_0$$

$$O_{MR} = R_1 \times (MR_1 - MR_0) \times PM_0 \times ZnP_0$$

$$O_{PM} = R_1 \times MR_1 \times (PM_1 - PM_0) \times ZnP_0$$

$$O_{ZnP} = R_1 \times MR_1 \times PM_1 \times (ZnP_1 - ZnP_0)$$

Odchylenia te określają, jaki wpływ na zmiany przychodów miało zmieniające się zatrudnienie, techniczne uzbrojenie pracy oraz produktywność majątku, a w przypadku zmian wyniku finansowego – jaka była skala oddziaływania czynników kształtujących przychody ze sprzedaży, ale i jakie było oddziaływanie zmian rentowności sprzedaży. W literaturze przedmiotu metoda różnicowania była często wykorzystywana w ocenie wybranych wskaźników ekonomiczno-finansowych poszczególnych branż i określonych przedsiębiorstw [Bieniasz i in. 2008, Czerwińska-Kayzer i Śmiglak-Krajewska 2011].

Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych w przypadku niektórych wyliczeń mogą wystąpić pewne różnice, ze względu na zaokrąglenia.

WYNIKI BADAŃ

Wyniki ekonomiczno-finansowe przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w badanym okresie były dobre, a w 2023 roku wyraźnie lepsze niż w 2019 roku. Przychody ze sprzedaży w tej gałęzi przemysłu zwiększyły się nominalnie o ponad połowę, a realnie (czyli po uwzględnieniu wzrostu cen producenta) były wyższe o około 13% (tabela 1). Wzrost obrotów sektora osiągnięto przy nieco niższym zatrudnieniu, co wyraźnie poprawiło wydajność pracy. Nominalnie zwiększyła się ona o ponad 57%. Zwiększenie przychodów ze sprzedaży stało się realne dzięki wzrostowi majątku ogółem zaangażowanego w sektorze spożywczym, którego wartość w cenach bieżących wzrosła o około 1/3. Takie zaangażowanie poszczególnych czynników produkcji pozwoliło na podwojenie wartości wyniku finansowego netto w badanym okresie.

Porównanie wskaźników ilościowych przemysłu spożywczego za lata 2023 i 2019 przy wykorzystaniu analizy opartej na wzorcowych układach nierówności, czyli modelach następstwa szeregowego, świadczy o rosnącym wyposażeniu przedsiębiorstw spożywczych w aktywa trwałe i obrotowe, gdyż dynamika aktywów ogółem była wyższa niż zatrudnienia. Następnie, większa dynamika przychodów ze sprzedaży niż aktywów wskazuje na poprawę produktywności zaangażowanych aktywów oraz efektywne

Tabela 1. Syntetyczna ocena wyniku finansowego przemysłu spożywczego (w cenach bieżących)

Wyszczególnienie	2019	2023	Odchylenie	Przyrost [%]
Dane do syntetycznej oceny wyniku finansowego				
Zatrudnienie [tys. osób]	335,6	329,1	-6,4	-1,9
Wartość majątku ogółem [mln zł]	183 625,5	244 470,1	+60 844,5	+33,1
Przychód ze sprzedaży [mln zł]	235 447,4	363 456,4	+128 008,9	+54,4
Zysk netto [mln zł]	10 666,6	21 570,4	+10 903,8	+102,2
Wskaźniki syntetycznej oceny wyniku finansowego				
Zaangażowanie majątku [tys. zł/zatrudnionego]	547,22	742,77	+195,55	+35,7
Produktywność majątku [tys. zł]	1,28	1,49	+0,20	+16,0
Wydajność pracy [tys. zł/zatrudnionego]	701,66	1 104,29	+402,64	+57,4
Rentowność sprzedaży [%]	4,53	5,93	+1,40	+31,0
Rentowność majątku [%]	5,81	8,82	+3,01	+51,9
Rentowność pracy, zysk netto [tys. zł/zatrudnionego]	31,79	65,54	+33,75	+106,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS według metody Bednarskiego [Bednarski 2007]

usprawnienia techniczno-organizacyjne. W efekcie zmian pomiędzy poszczególnymi czynnikami produkcyjnymi zwiększył się wynik finansowy, a jego dynamika przekroczyła tempo zmian przychodów ze sprzedaży. Może to być wynikiem wyższych cen sprzedaży, ale również bardziej racjonalnego wykorzystania ogółu czynników w działalności gospodarczej, prowadzącego do obniżki kosztów własnych.

Syntetyczna ocena wyniku finansowego przedsiębiorstw przemysłu spożywczego na podstawie wskaźników jakościowych wskazuje, że produktywność majątku wzrastała wolniej niż wartość zasobów majątkowych zaangażowanych przeciętnie na jednego zatrudnionego. Takie zjawisko miało miejsce również w latach wcześniejszych [Drożdż 2008]. Przyrost produktywności majątku był zatem mniejszy niż technicznego uzbrojenia pracy, co obniżało realne szanse efektywnego przyrostu przychodów. Jednak osiągnięty przyrost produktywności majątku w tym przypadku prowadził jeszcze do pewnego wzrostu wykorzystania zaangażowanych zasobów, a tym samym zwiększenia wydajności pracy. Wyższy wzrost wydajności pracy niż rentowności sprzedaży świadczy o niekorzystnym kształtowaniu się cen sprzedaży i kosztów własnych. Rentowność aktywów przedsiębiorstw przemysłu spożywczego była większa niż sprzedaży, co mogło

mieć źródło również w racjonalizacji zaangażowania aktywów trwałych i obrotowych. W sektorze tym miała miejsce przewaga dynamiki rentowności pracy nad rentownością majątku, co świadczy o zwiększeniu efektywności finansowej czynnika ludzkiego zaangażowanego w działalność gospodarczą.

Ocena skali wpływu poszczególnych czynników produkcji i ich produktywności oraz rentowności na zmianę przychodów przemysłu spożywczego i zysku netto generowanego w tym dziale produkcji przedstawia się następująco:

$$P_{2023} = 329,1 \times 742,77 \times 1,49 = 363\,456 \text{ mln zł}$$

$$P_{2019} = 335,6 \times 547,22 \times 1,28 = 235\,447 \text{ mln zł}$$

$$O_P = +128\,009 \text{ mln zł}$$

$$O_R = (-6,4) \times 547,22 \times 1,28 = -4\,511 \text{ mln zł}$$

$$O_{MR} = 329,1 \times 195,55 \times 1,28 = 82\,527 \text{ mln zł}$$

$$O_{PM} = 329,1 \times 742,77 \times 0,20 = 49\,993 \text{ mln zł}$$

$$O_P = +128\,009 \text{ mln zł}$$

$$Z_{n2023} = 329,1 \times 742,77 \times 1,49 \times 5,93\% = 21\,571 \text{ mln zł}$$

$$Z_{n2019} = 335,6 \times 547,22 \times 1,28 \times 4,53\% = 10\,667 \text{ mln zł}$$

$$O_Z = +10\,904 \text{ mln zł}$$

$$O_R = (-6,4) \times 547,22 \times 1,28 \times 4,53\% = -204 \text{ mln zł}$$

$$O_{MR} = 329,1 \times 195,55 \times 1,28 \times 4,53\% = 3\,739 \text{ mln zł}$$

$$O_{PM} = 329,1 \times 742,77 \times 0,20 \times 4,53\% = 2\,265 \text{ mln zł}$$

$$O_{ZnP} = 329,1 \times 742,77 \times 1,49 \times 1,40\% = 5\,104 \text{ mln zł}$$

$$O_Z = +10\,904 \text{ mln zł}$$

Ocena dynamiki wskaźników ilościowych w przemyśle spożywczym wskazuje, że sektor ten rozwijał się w sposób intensywny, ale pogłębienie jej przez zastosowanie wskaźników jakościowych świadczy o występujących zakłóceniach w działalności gospodarczej i przejawach gospodarowania ekstensywnego. Taka ocena nie może być traktowana jako jednoznaczna, dlatego została pogłębiona analizą przyczynowo-skutkową nie tylko przychodów ze sprzedaży, ale i osiągniętego wyniku finansowego. Wynika z niej, że głównym czynnikiem zwiększenia się przychodów ze sprzedaży (o 128 mld zł) był wzrost technicznego uzbrojenia pracy, który powiększył je o 82,5 mld zł. Kolejnym znaczącym czynnikiem była poprawa produktywności majątku, gdyż zwiększyła ona sprzedaż sektora o prawie 50 mld zł. Ujemne było zaś oddziaływanie zatrudnienia, które zmniejszyło się, obniżając przychody o 4,5 mld zł. W badanym okresie wyraźnie zwiększył

się również wynik finansowy netto (o 10,9 mld zł). Nastąpiło to głównie w wyniku poprawy rentowności pracy, czyli czynnika o charakterze intensywnym, który powiększył zysk netto o 5,1 mld zł. Zwiększenie technicznego uzbrojenia pracy – czynnika o charakterze ekstensywnym – powiększyło wynik finansowy netto o ponad 3,7 mld zł i były to dwie podstawowe determinanty rozwoju sektora spożywczego. W rezultacie można stwierdzić, że większy wpływ na rozwój i wzrost sprzedaży przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w badanym okresie miało oddziaływanie czynników o charakterze ekstensywnym, a na wzrost wyniku finansowego netto większą skalą oddziaływania charakteryzowały się czynniki o charakterze intensywnym.

Przeprowadzona syntetyczna analiza wyniku finansowego w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego wskazuje na międzybranżowe zróżnicowanie, ale większość branż w tym okresie rozwijała się dynamicznie, powiększając swój wynik finansowy netto. Bardzo wysoki (o ponad 80%) przyrost jego wartości notowano w trzynastu z osiemnastu badanych branż, w dwóch – średni (40-60%), a w trzech – niski (poniżej 40%), (tabela 2). Natomiast duże zmiany (o 60-80%) poziomu zysku netto nie wystąpiły w żadnej branży. We wszystkich branżach charakteryzujących się bardzo wysoką dynamiką zysku netto (tj. branży mięsnej, drobiarskiej, rybnej, owocowo-warzywnej, cukrowniczej, młynarskiej, olejarskiej, paszowej, piekarniczej, cukierniczej, koncentratów spożywczych, spirytusowej i winiarskiej) zachowana była wzorcowa nierówność, dotycząca poziomu zmian wskaźników ilościowych. W tych branżach tempo przyrostu majątku ogółem przekraczało dynamikę zmian zatrudnienia, a przychodów ze sprzedaży było wyższe niż przyrostu wartości majątku, co może wiązać się z wyższą produktywnością zaangażowanych aktywów.

Następnie notowano w nich większy przyrost zysku netto niż przychodów, co wskazuje na poprawę relacji kosztowo-cenowych i racjonalne wykorzystanie czynników produkcji. Wskaźniki jakościowe tylko w branży spirytusowej mają układ w pełni wzorcowy, co wskazuje, że na rozwój firm spirytusowych miały wpływ czynniki o charakterze intensywnym. W pozostałych dwunastu branżach tej grupy wystąpił zbyt niski przyrost produktywności majątku w relacji do zwiększonego technicznego uzbrojenia pracy, ale odpowiednio wysoki był przyrost wydajności pracy. W ośmiu branżach (owocowo-warzywnej, młynarskiej, winiarskiej, olejarskiej, paszowej, piekarniczej, cukierniczej i koncentratów spożywczych) notowano zbyt niski przyrost rentowności sprzedaży w relacji do poprawy produktywności czynników produkcji, a w ostatnich czterech również zbyt niski przyrost rentowności majątku ogółem. Natomiast w każdej z nich rentowność pracy wzrastała szybciej niż majątku i sprzedaży. Oznacza to, że rozwój tych branż miał głównie charakter gospodarowania intensywnego, a zakłócenia dotyczyły jednego czynnika produkcji – produktywności majątku ogółem.

Badania wykazały, że w dwóch branżach (mleczarskiej i ziemniaczanej) notowano średni poziom wzrostu zysku netto, a wskaźniki ilościowe i jakościowe nie spełniały

Tabela 2. Analiza porównawcza dynamiki wskaźników ilościowych i jakościowych w poszczególnych branżach przemysłu spożywczego

Branża	Poziom zmian zysku netto w latach 2019-2023*															
	bardzo duży (> 80%)		średni (40-60%)		mały (< 40%)											
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)										
Mięsna	+	+	+	-	+	+	+	+								
Drobiarska	+	+	+	-	+	+	+	+								
Rybna	+	+	+	-	+	+	+	+								
Mleczarska				+	+	-	-	+	-	-	-	-				
Owocowo-warzywna	+	+	+	-	+	-	+	+								
Ziemniaczana				+	+	-	-	+	-	-	-	-				
Cukrownicza	+	+	+	-	+	+	+	+								
Młynarska	+	+	+	-	+	-	+	+								
Olejarska	+	+	+	-	+	-	-	+								
Paszowa	+	+	+	-	+	-	-	+								
Piekarnicza	+	+	+	-	+	-	-	+								
Cukiernicza	+	+	+	-	+	-	-	+								
Koncentratów spożywczych	+	+	+	-	+	-	-	+								
Napojów bezalkoholowych									+	+	-	+	+	-	-	-
Spirytusowa	+	+	+	+	+	+	+	+								
Piwowarska									+	-	-	-	+	-	-	-
Winiarska	+	+	+	-	+	-	+	+								
Tytoniowa									+	+	-	+	+	-	-	-
Przemysł spożywczy	+	+	+	-	+	-	-	+								

* znak + lub - oznacza spełnienie lub niespełnienie przedstawionej w metodyce relacji $i_R < i_M < i_P < i_{Zn}$ w kolumnie wskaźników ilościowych oznaczonej jako (1) lub $i_{MR} < i_{PM} < i_{PR} < i_{ZnP} < i_{ZnM} < i_{ZnR}$ jako wskaźniki jakościowe określone w kolumnie (2)

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych GUS oraz [GUS 2023b]

relacji wzorcowej. Przyrost zysku netto był zbyt niski w porównaniu ze wzrostem zaangażowanych czynników produkcji (liczbą zatrudnionych i wartością majątku ogółem) oraz osiągniętych przychodów. Z relacji pomiędzy wskaźnikami jakościowymi wynika, że tylko przyrost wydajności pracy był odpowiednio wyższy niż zaangażowanego majątku. Natomiast przyrost rentowności sprzedaży, majątku i pracy był zbyt niski. Oznacza to, że w tych gałęziach przemysłu postępujący rozwój miał charakter gospodarowania ekstensywnego.

Podobna sytuacja była w grupie branż o niskiej dynamice wzrostu (napojów bezalkoholowych, piwowarska i tytoniowa) wyniku finansowego netto. W ocenie wskaźników ilościowych, w branży piwowarskiej był zbyt niski przyrost przychodów w stosunku do zaangażowanych czynników produkcji, a w każdej z tych branż zysk netto wzrastał wolniej niż przychody. Notowano również zbyt niski przyrost rentowności sprzedaży, majątku oraz pracy (czyli czynników o charakterze intensywnym), co wskazuje na zbyt wolną poprawę efektywności finansowej w tych branżach, a ich rozwój miał głównie cechy gospodarowania ekstensywnego.

WNIOSKI

Sytuacja ekonomiczno-finansowa przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w dużej mierze kształtuje się pod wpływem otoczenia makroekonomicznego. W ostatnich latach było ono niekorzystne dla przedsiębiorstw spożywczych. Największym wyzwaniem dla podmiotów tego sektora w 2022 roku był wzrost kosztów produkcji związany z wysokimi cenami surowców rolnych i energetycznych. W kolejnym roku dynamika cen surowców i materiałów nieco zwolniła, ale zwiększyła się presja na wzrost wynagrodzeń, gdyż kondycja finansowa konsumentów w obliczu szybko rosnącej inflacji była coraz słabsza. Pomimo wielu wyzwań, sektor spożywczy rozwijał się stosunkowo dynamicznie. Przedsiębiorstwa przystosowały się do zmieniających się trendów konsumenckich, przy jednoczesnym utrzymaniu wysokich marż przetwórczych.

Syntetyczna ocena sytuacji ekonomiczno-produkcyjnej przedsiębiorstw przemysłu spożywczego, przeprowadzona przez wykonanie analizy porównawczej i przyczynowo-skutkowej pozwalającej na identyfikację czynników determinujących rozwój sektora, wskazuje, że w ostatnim pięcioleciu odnotowano realny wzrost przychodów ze sprzedaży i osiągniętych zysków. Przyrost tych wartości był wynikiem wzrostu technicznego uzbrojenia pracy oraz poprawy produktywności poszczególnych czynników produkcji (majątku i kapitału ludzkiego), co nastąpiło w warunkach racjonalizacji poziomu zatrudnienia. Wyniki badań potwierdzają międzybranżowe zróżnicowanie rozwoju i poprawy osiągniętych wskaźników ekonomiczno-finansowych. We wszystkich branżach rozwój kształtował się pod wpływem badanych czynników zarówno o charakterze

ekstensywnym, jak i intensywnym, ale w wielu z nich skala oddziaływania tych drugich była większa. Dotyczy to branż spirytusowej, mięsnej, drobiarskiej, rybnej i cukrowniczej. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w przemyśle spożywczym w miarę powszechne było zjawisko zbyt niskiego przyrostu produktywności majątku w relacji do zwiększonego uzbrojenia technicznego pracy (z wyjątkiem spirytusowej, napojów bezalkoholowych i tytoniowej).

W drugiej połowie 2023 roku wyhamował spadek siły nabywczej konsumentów. Dynamika wzrostu wynagrodzeń była wyższa od inflacji, czego efektem jest stopniowe zwiększanie się realnych dochodów konsumentów krajowych. Można oczekiwać, że gospodarstwa domowe będą bardziej skłonne do ponoszenia wydatków na żywność, a efektem tego będzie dodatkowy popyt wewnętrzny. Szansą dla rozwoju sektora spożywczego jest również wciąż dynamicznie rosnący eksport. W najbliższej przyszłości producenci żywności będą jednak musieli mierzyć się z transformacją energetyczną, a ich działania powinny być zgodne z założeniami polityki klimatycznej. Osiąganie dobrych wyników ekonomiczno-finansowych przez przedsiębiorstwa spożywcze jest dla nich niezbędnym warunkiem dla realizacji zrównoważonego rozwoju sektora.

BIBLIOGRAFIA

- Bednarski Lech. 2007. *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie* (Financial analysis in the enterprise). Warszawa: PWE.
- Bieniasz Anna, Dorota Czerwińska-Kayzer, Zbigniew Gołaś. 2008. Analiza rentowności przedsiębiorstwa z wykorzystaniem metody różnicowania (The food industry and its diversity in terms of financial liquidity). *Journal of Agribusiness and Rural Development* 3 (9): 23-32.
- Czerwińska-Kayzer Dorota. 2022. *Przemysł spożywczy i jego zróżnicowanie w zakresie płynności finansowej* (The food industry and its diversity in terms of financial liquidity). Poznań: Uniwersytet Przyrodniczy.
- Czerwińska-Kayzer Dorota, Magdalena Śmiglak-Krajewska. 2011. Czynniki wpływające na rentowność przedsiębiorstw branży paszowej (Factors influencing the profitability of feed industry enterprises). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu XIII* (2): 70-74.
- Drożdż Jadwiga. 2008. *Analiza ekonomiczno-finansowa przemysłu spożywczego w latach 2003-2007* (Economic and financial analysis of the food industry in 2003-2007). Warszawa: IERiGŻ PIB.
- Firlej Krzysztof. 2008. *Rozwój przemysłu rolno-spożywczego w sektorze agrobiznesu i jego determinanty* (The development of the agri-food industry in the agribusiness sector and its determinants). Kraków: Wydawnictwo: Uniwersytet Ekonomiczny.

- GUS (Statistics Poland). 2007. *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2007* (Statistical Yearbook of the Republic of Poland 2007). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Statistics Poland). 2023a. *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2023* (Statistical Yearbook of the Republic of Poland 2023). Warszawa: Wydawnictwo GUS.
- GUS (Statistics Poland). 2023b. *Wyniki finansowe przedsiębiorstw w 2023 roku* (Financial results of enterprises in 2023), <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/podmioty-gospodarcze-wyniki-finansowe/przedsiębiorstwa-niefinansowe/wyniki-finansowe-przedsiębiorstw-w-2023-roku,40,5.html>, access: 10.05.2024.
- Szczepaniak Iwona, Łukasz Ambroziak, Małgorzata Bułkowska, Jadwiga Drożdż. 2022. Znaczenie przemysłu spożywczego w gospodarce Polski i Unii Europejskiej (The importance of the food industry in the economy of Poland and the European Union). *Przemysł Spożywczy* 76 (12): 5-12. DOI: 10.15199/65.2022.12.1.
- Szczepaniak Iwona, Piotr Szajner. 2022. Znaczenie krajowych i importowanych surowców w produkcji żywności w Polsce (The importance of domestic and imported raw materials in food production in Poland). *Przemysł Spożywczy* 76 (8): 6-12. DOI: 10.15199/65.2022.8.1.

ECONOMIC AND FINANCIAL SITUATION OF THE FOOD INDUSTRY IN POLAND IN THE YEARS 2019-2023

Key words: food industry, industries, economic and financial situation, profitability indicators, financial liquidity

ABSTRACT. The aim of the article is to assess the economic and financial situation of the food industry and its main industries in Poland in 2023 compared to 2019. The analysis used the method of synthetic assessment of the financial result developed by Bednarski. A comparative assessment of the dynamics of quantitative and qualitative indicators determining changes in the value of individual production factors and the efficiency of their use was carried out, both for the entire food industry and its main industries. The research was further enhanced by a cause-and-effect analysis of the financial result, which determined the level of influence of individual production factors on the growth of revenues and profit. The study used published and unpublished data from the Central Statistical Office. The synthetic assessment of the financial result of the food industry shows that despite the fact that entities in the audited period faced many challenges, m.in. related to price pressure, their economic and financial situation in 2023 was better than in 2019. In-depth research has shown that the development of the sector took place mainly through the increase in the technical equipment of labor and the improvement of the economic efficiency of the human factor involved in economic activity. Such a situation occurred in most industries (in 13 out of 18 respondents), and only in a few did not improve the net financial result. In the coming years, companies will have to face challenges related to, m.in. others, high costs of raw materials and labor, but also the energy transition, which is why achieving sufficiently high processing margins is a priority for enterprises.

AUTHOR

JADWIGA DROŹDŹ, MSC

ORCID: 0000-0003-3096-3177

Institute of Agricultural and Food Economics – National Research Institute (IAFE-NRI)

Department of Agribusiness and Bioeconomy

e-mail: jadwiga.drozd@ierigz.waw.pl

Proposed citation of the article:

Drożdż Jadwiga. 2024. Sytuacja ekonomiczno-finansowa przemysłu spożywczego w Polsce w latach 2019-2023. *Annals PAAAE* XXVI (3): 9-22.